

Willem Wagenaar
Anne Frank Stichting
December 2021

Radicalisering processen

1

HOE DEZE TEKST TE GEBRUIKEN¹

Politiek en religieus extremisme worden in onze samenleving gezien als problemen, die potentieel voor gevaar en grote maatschappelijke onrust kunnen zorgen. Extremisme kan zorgen dat aanhangers van dat gedachtegoed overgaan tot strafbare feiten in de vorm van politiek geweld of zelfs van terrorisme. Daarnaast kan de verspreiding van extremistische ideeën er voor zorgen dat groepen in de samenleving die samenleving de rug toekeren of de fundamentele samenhang van onze samenleving (in de vorm van democratie en rechtsstaat) afwijzen of gaan bestrijden.

Deze algemene beelden van dreiging zijn de afgelopen jaren indringend onder de aandacht gebracht door zeer ernstige vormen van extremistisch geweld en terrorisme in ons omringende landen. Bovendien bleken ook in Nederland groepen en individuen met extremistische ideeën aanwezig die met deze vormen van geweld sympathiseren of zelf plannen ontwikkelen om gewelddadige of terroristische acties uit te voeren.

Die indringende beelden zorgen voor de vraag vanuit overheden, professionals en omstanders hoe om te gaan met deze potentiële dreigingen. En een belangrijke terugkerende vraag daarbij is hoe en waarom personen radicaliseren en wat daar eventueel in preventieve zin aan te doen is.

In deze tekst zullen geen inzichten staan die kunnen helpen om radicalisering te voorspellen bij individuen. Hoewel er veel en vaak onderzoek is gedaan naar de mogelijkheden om in een vroege fase toekomstige extremisten te identificeren heeft dergelijk onderzoek weinig substantieels opgeleverd. Dat is ook goed te begrijpen. Ten eerste omdat radicaliseringsprocessen in grote lijnen aansluiten op heel gebruikelijke maatschappelijke en psychologische ontwikkelingsprocessen en leerprocessen. Extremisten volgen in veel gevallen ontwikkelingsroutes die niet of nauwelijks verschillen van routes die heel veel anderen maken. Ten tweede vormen extremisten in onze samenleving een minuscule minderheid. Afhankelijk van de stroming en van de

1 — De inzichten in deze tekst zijn grotendeels gebaseerd op de volgende vier onderzoeken: T. Bjørge (1997). *Racist and right-wing violence in Scandinavia: Patterns, perpetrators and responses*. Oslo : Tano Aschehoug. F. Demant et al. (2009) *Deradicaliseren in de Praktijk*. Amsterdam : Anne Frank Stichting. I. van der Valk & W. Wagenaar (2010) *In en Uit Extreemrechts*. Amsterdam : Anne Frank Stichting. N. Sterkenburg (2021) Van actie tot zelfverwezenlijking. Routes van toetreding tot radicaal- en extreemrechts. Leiden : Universiteit Leiden. Daarnaast is deze kennis getoetst aan en in diverse interviews met voormalige rechtsextremisten door de auteur.

definitie van extremisme gaat het om honderden tot maximaal enkele duizenden personen, een miniem percentage in onze samenleving. Uit onderzoek naar voorspellers van extremistisch gedrag komen kenmerken naar voren die vaker bij extremisten voorkomen dan gemiddeld in de samenleving, het zijn bijvoorbeeld vaker mannen in de leeftijd 15 tot 25 jaar en er is ook onderzoek dat vaker psychiatrische- en gedragsstoornissen signaleert bij deze personen. Tegelijkertijd moge het duidelijk zijn dat dat niet kan leiden tot een omgekeerde redenering, waarbij gesteld wordt dat geslacht, leeftijd en psychisch welzijn zinvolle indicatoren zijn om extremistisch gedrag te voorspellen.

Wat in deze tekst wel zal worden beschreven zijn inzichten in twee verschillende types radicaliseringsprocessen bij extreemrechts, namelijk individuele radicalisering en groepsradicalisering. Daarbinnen zullen verschillende fases van radicalisering worden onderscheiden. Er zal per fase worden stil gestaan welke opties een buitenstaander heeft om invloed op een dergelijk proces te beïnvloeden.

2

TYPES RADICALISERING

Welke verschillende radicaliseringsprocessen zijn zichtbaar in de Nederlandse context? Hoe zien die eruit en uit welke fases bestaan ze? Hoe zijn die processen te herkennen? Wat zijn mogelijkheden tot aanpak en ingrijpen?

Wanneer we kijken naar de afgelopen twintig jaar dan zijn er twee paden van radicalisering zichtbaar geweest binnen extreemrechtse kring: individuele radicalisering en groepsradicalisering, die een aparte dynamiek lieten zien. Bij individuele radicalisering gaat om (meestal jonge) personen die onderdeel worden van een extremistische groep of organisatie. Bij groepsradicalisering gaat het om een aantal personen, die groepsgewijs vanuit een maatschappelijk protest verder radicaliseren.

3

INDIVIDUELE RADICALISERING

Individuele radicalisering is lange tijd het meest voorkomende radicaliseringspad geweest dat zichtbaar was binnen extreemrechts in Nederland. Kort gezegd komt individuele radicalisering neer op een aantal fases die een individu doorloopt:

- a. Kennismakingsfase
- b. Ontdekkingsfase
- c. Activeringsfase
- d. Doorradicaliseringsfase
- e. Isolatiefase

Het gaat hier echter allesbehalve om een vast schema. Deze verschillende fases kunnen (extreem) kort duren of veel langer. Er zijn voorbeelden van radicaliseringsprocessen die maanden in beslag namen, maar ook van (vooral online) radicaliseringsprocessen die maar enkele dagen duurden. De verschillende fases kunnen tegelijkertijd plaatsvinden of na elkaar en in verschillende volgorde. En in uitzonderlijke gevallen kunnen bepaalde fases zelfs helemaal niet worden doorlopen. Het belang van het onderscheiden van deze fases is echter dat het geheel inzichtelijk maakt hoe een radicaliseringsproces in veel gevallen eruit ziet, wat er in de verschillende fases plaatsvindt en welke factoren van invloed kunnen zijn en wat er in de verschillende fases door externen kan worden gedaan om te proberen een verder radicaliseringsproces te voorkomen.

a. Kennismakingsfase

In veruit de meeste gevallen is radicalisering een proces waarbij een persoon onderdeel wordt van een groep, netwerk of organisatie. Er zijn voorbeelden van radicalen die een radicaliseringsproces geheel op eigen houtje hebben doorgevoerd, maar dat zijn grote uitzonderingen.

De eerste stap die in veel gevallen gezet wordt, een kennismaking met een radicale groep, is het product van een normale zoektocht gebaseerd op normale levensvragen; vragen over de eigen identiteit (wie ben ik?), over betekenisgeving (wat doe ik in deze wereld?), vragen over wereld-

problemen (waarom gebeuren al die dingen en wat moet ik ermee?) en vragen over vriendschap (waar vind ik vrienden, waar ben ik welkom?). Dit zijn normale vragen die ieder mens zich af en toe stelt, maar die vooral dominant aanwezig zijn in de adolescentieperiode. Wanneer jongeren bij een zoektocht naar antwoord op deze vragen geconfronteerd worden met radicale groepen met radicale ideeën bestaat de kans dat zij binnen zo'n groep antwoorden vinden op die vragen. Want één van de belangrijkste verleidingen van extremistische groepen is dat zij op deze grote en onoverzichtelijke vragen eenvoudige antwoorden formuleren: De wereld is opgedeeld in goed en fout; De problemen in de wereld zijn op te lossen door één weg te bewandelen naar een ideale wereld; Wanneer je je bij ons aansluit en je gedraagt je naar een vastliggend aantal eisen, dan ben je onderdeel van de groep en bieden we je vriendschap, vertrouwen en loyaliteit; Met onze organisatie kan je wat bereiken in de wereld, kan je het verschil maken; Door deel te nemen aan onze acties maak je veel spannende dingen mee.

In deze fase is er nog geen sprake van feitelijke radicalisering. De waarneming van een groep en eerste stappen in de richting of binnen een groep kunnen meer gezien worden als een snuffelstage. Omdat er op dit moment uitsluitend sprake is van interesse en niet van enige verbondenheid met een groep is er nog volop kans om af te zien van deelname. In veel gevallen zal een snuffelende jongere ook zelf besluiten om een andere weg in te slaan. Maar op dit moment in een proces kan externe invloed in de vorm van waarschuwingen of een vorm van *motivational speech* een verschil maken.²

Moeilijk is het echter om deze eerste stappen waar te nemen. Want in deze fase van het proces zal er nog geen sprake zijn van gedragsverandering, uiterlijke kenmerken of het delen van extremistische ideeën. Daarvoor moet dus waarneming plaatsvinden vlak in de buurt van de persoon zelf of vlakbij de extremistische organisatie. En een dergelijk niveau van waarneming is in veel gevallen niet realistisch of gewenst.

b. Ontdekkingsfase: Sociaal Kapitaal

De beelden, beloftes en antwoorden die zo'n groep voorspiegelt vormen samen een potentieel aan wat 'sociaal kapitaal' wordt genoemd: het totaal aan sociale middelen om

2 — Zie de uitkomsten van: F. Demant et al. (2009) *Deradicaliseren in de Praktijk*. Amsterdam : Anne Frank Stichting.

zinnig in een gemeenschap te kunnen functioneren: sociaal netwerk, vriendschappen/relaties, groepslidmaatschap, gedeelde normen, wederzijds vertrouwen, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap. Dit sociaal kapitaal is een cruciaal element om zich onderdeel te voelen van een gemeenschap. En onderdeel zijn van een gemeenschap is voor zo goed als ieder mens cruciaal om gelukkig te zijn. Omdat de in de vorige paragraaf geschetste zoektocht en levensvragen in essentie een zoektocht zijn naar sociaal kapitaal, kunnen de antwoorden, beloftes en beelden van een groep een persoon/jongere overtuigen dat dit sociaal kapitaal binnen de groep te vinden is.

Voor deze fase geldt hetzelfde als bij de kennismaking. Er is nog steeds geen sprake van waarneembare veranderingen van het individu. Dus het signaleren van deze stap is lastig. Tegelijkertijd is dit wel een cruciale fase van potentiële socialisering in een extremistische groep. Wanneer een persoon in deze fase alternatieve plaatsen ziet waar sociaal kapitaal vergaard kan worden, of deze plaatsen actief krijgt aange-reikt door externen, is het een reële mogelijkheid dat gekozen wordt voor een andere sociale omgeving. Aan de andere kant is het zo dat wanneer iemand sociaal kapitaal vindt binnen een extremistische groep en daarop gebaseerd zichzelf bij die groep betreft, het heel erg lastig is om zo iemand nog te bewegen om van deelname af te zien.

In haar dissertatie³ profileert Nikki Sterkenburg vier verschillende vormen van radicalisering (politieke zoekers, sociale zoekers, spanningszoekers en ideologische zoekers). Twee van die profielen, de ‘sociale zoeker’ en de ‘spanningszoeker’ kunnen in deze kennismakingsfase en in de volgende ontdekkingsfase herkend worden. De ‘sociale zoeker’ uit haar onderzoek is op zoek naar vriendschap, de ‘spanningszoeker’ op zoek naar uitdagingen. Beide behoeftes worden in deze fase bediend. De twee andere profielen komen we later in dit stuk tegen.

c. Activeringsfase

Het gros van de mensen, van de adolescenten, zal dergelijke groepen links laten liggen, of na een eerste kennismaking weer verlaten, omdat men bekend is met de negatieve beelden die er over extremistische groepen bestaan of zelf

3 —N. Sterkenburg (2021) *Van actie tot zelfverwezenlijking. Routes van toetreding tot radicaal- en extreem-rechts*. Leiden : Universiteit Leiden.

inziet dat de voorgespiegelde beloftes niet stroken met hun eigen wensen of met de realiteit. Maar voor een aantal mensen voorzien dergelijke organisaties wel degelijk in hun behoeftes. Die personen kunnen vervolgens lid worden van zo'n organisatie, groep of netwerk.

Daarbij zullen zij als eerste moeten voldoen aan de primaire eisen om lid te worden van zo'n groep of netwerk. Die eisen gaan vaak over gedrag en loyaliteit. Er wordt afhankelijk van de politieke en culturele identiteit bepaald gedrag verwacht van groepsleden. Zo kan het zijn dat er een bepaalde kledingstijl of uiterlijke kenmerken⁴ verwacht worden, dat er verwachtingen zijn ten opzichte van deelname aan bepaalde (politieke of niet-politieke) activiteiten of dat er bepaalde zaken wel of juist niet gedaan mogen worden, bijvoorbeeld als het gaat om omgang of relaties hebben met mensen met een andere etniciteit of overtuiging.

In veel gevallen komt in deze fase pas de ideologie van een groep in beeld. Zoals hierboven beschreven zijn ideologische aspecten meestal geen belangrijke overweging om actief te worden bij een extremistische groep. Al kan het wel zijdelings een rol spelen. In interviews gaven *voormalige* extremisten bijvoorbeeld aan dat ze wel vervelende of gewelddadige ervaringen hadden met andere etnische groepen of dat er in het gezin waar ze opgroeiden veel negatief gesproken werd over allochtonen. Deze ervaringen maakten het makkelijker om te kiezen voor een groep waar ook vijandschap tegen dezelfde groepen werd gepredikt, maar was niet bepalend voor hun keuze.⁵ In de dissertatie van Nikki Sterkenburg, gebaseerd op interviews met *actieve* rechtsextremisten, bleek dat een deel van hen wel degelijk aangaf dat zij actief geworden waren bij een rechtsextremistische organisatie als eindresultaat van een ideologische zoektocht.⁶ Het is niet zonder meer duidelijk waar dit verschil vandaan komt. Mogelijk is er sprake van een nieuwe generatie rechtsextremisten die individueel radicaliseren door middel van ideologische zoektochten op internet. Dat zou enerzijds verklaard kunnen worden door de grotere invloed van internet en sociale media op ideeënvorming onder jongeren, maar anderzijds door de aanwezigheid van meer hoger opgeleide jongeren in het extreemrechtse veld. Mogelijk is er echter ook een verschil in zelfreflectie tussen

4 — Daarbij moet worden opgemerkt dat het aanpassen van kledingstijl of uiterlijke kenmerken op zichzelf geen teken hoeft te zijn van een stap op het radicaliseringspad.

5 — I. van der Valk & W. Wagenaar (2010) *In en Uit Extreemrechts*. Amsterdam : Anne Frank Stichting.

6 — N. Sterkenburg (2021) *Van actie tot zelfverwezenlijking. Routes van toetreding tot radicaal- en extreemrechts*. Leiden : Universiteit Leiden.

actieve en voormalige rechtsextremisten, waarbij actieve extremisten graag zien dat zij actief geworden zijn in een ideologische zoektocht en voormalige rechtsextremisten de invloed daarvan liever afzwakken.

In ieder geval is het belangrijk om te begrijpen dat ideologie in veel gevallen geen of een minder belangrijke rol speelt binnen radicaliseringsprocessen. En dat het daarom ook in veel gevallen niet heel zinvol is om op basis van ideologische argumenten te proberen iemand te laten afzien van een radicaliseringsproces.

Voor deze fase geldt dat voor buitenstaanders voor het eerst zichtbaar kan worden dat er sprake is van enige betrokkenheid bij extremistische groepen of denkbeelden. Op basis van de (veronderstelde) eisen van de extremistische groep zal de nieuwe deelnemer namelijk aanpassingen aan gedrag of uiterlijk doorvoeren. Hoe die aanpassingen begrepen moeten worden is echter niet eenvoudig vast te stellen. In het ene geval gaat het hier nog steeds om eerste stappen en is er nog de mogelijkheid voor externen om van invloed te zijn op gedrag en op een eventuele keuze om definitief te kiezen voor een extremistische groep. In het andere geval zijn deze veranderingen echter een uiterlijke bevestiging van het gevonden sociaal kapitaal bij een groep en zal de betrokkenen zich zeer moeizaam of in het geheel niet meer laten aanspreken op gedrag en keuzes.

d. Doorradicalisering

Enmaal onderdeel van een groep, organisatie of platform zal een nieuwkomer in veel gevallen constateren dat er meer nodig is om het gevonden sociaal kapitaal te behouden of te vergroten. Om dat te doen kan er bijvoorbeeld diepere ideologische kennis worden opgedaan en overgenomen. Diverse voormalige rechtsextremisten gaven bijvoorbeeld in interviews aan dat ze bij nadere kennismaking geconfronteerd werden met antisemitische ideeën. Dat wekte verbazing op, wat was er nou mis met Joden?

“Eerst was ik daar heel erg tegen, met de joden en zo. Eerst dacht ik: daar weet ik niets van. Dat is van vroeger, dus daar ga ik me niet aan branden. Maar op een gegeven moment komt dat toch, omdat je toch die ideologie aanhangt en blijkbaar hoort dat er nog steeds bij. (...) En toen

dacht ik: ja, hoe kan ik er nou achter staan, als ik niet achter alles sta?”⁷

Maar ook kan er naast gewenning aan radicaal gedachtegoed ook sprake zijn aan gewenning van maatschappelijk onacceptabel gedrag, of zelfs crimineel gedrag, dat binnen een extremistische groep als normaal of zelfs gewenst wordt gezien. Zo kan er binnen een groep een norm bestaan of ontstaan waarbinnen criminele activiteiten als vernielingen, bedreigingen, geweld of zelfs terrorisme als geaccepteerde politieke middelen worden gezien, die afhankelijk van de context, ingezet mogen worden. Deze vaak spannende en mogelijk sensationele activiteiten blijken voor een deel van de betrokkenen ook een belangrijk onderdeel te zijn om actief te worden bij een groep of dat te blijven. In enkele gevallen gaven ex-radicalen ook aan dat ze qua ideologie al lang afscheid hadden genomen van een groep, maar wel actief bleven om ‘lekker’ te kunnen knokken. In deze fase zal voor externen steeds duidelijk zichtbaar worden dat er sprake is van (verdere) radicalisering van een persoon. Tegelijkertijd zal de radicaliserende persoon zich steeds hechter gebonden weten aan de groep en de andere mensen binnen de groep. Deze toenemende loyaliteit maakt het snel bijzonder moeilijk om nog invloed op gedrag of keuzes uit te oefenen.

e. Isolement

Gedurende dit hele proces van radicalisering vindt stap voor stap ook een proces van maatschappelijke isolatie plaats, dat in de literatuur *bridge burning* wordt genoemd. In dat proces trekt een radicaliserende persoon zich stap voor stap terug uit zijn maatschappelijke context. Soms gebeurt dit omdat organisaties oproepen om daadwerkelijk banden te verbreken met personen met andere ideeën. Maar vaker zal een radicaliserend persoon zelf tot de conclusie komen dat het omgaan met personen met een andere mening niet goed of gewenst is. Het sociaal kapitaal dat tot kort daarvoor bij familie, (oude) vrienden, op school, werk of sportvereniging lag, wordt vanaf nu steeds meer gevonden in een extremistische kring. Tegelijkertijd wordt de buitenwereld steeds meer getypeerd als de vijand, de ongelovige, degene die het licht nog niet heeft gezien etc.

7 — I. van der Valk & W. Wagenaar (2010) *In en Uit Extreemrechts*. Amsterdam : Anne Frank Stichting, p. 66.

Maar dit proces van isolatie vindt tegelijkertijd ook vanaf de andere kant plaats. Naar verloop van tijd zal iemand die zich in toenemende mate als extremist laat kennen en ook bijbehorend intolerant en vijandig gedrag vertoont, door de omliggende samenleving in de ban worden gedaan. Hierdoor ontstaat langzaam (maar soms ook erg snel) maar zeker de situatie dat iemand steeds meer bevestigd wordt in een extremistische blik op de wereld en de omliggende samenleving steeds makkelijker als vijandig gezien en beschreven kan worden.

Overigens is dit een proces dat veel voorkomt, maar niet altijd. Er zijn ook voorbeelden van extremisten die geen afscheid namen of een vijandige relatie opbouwden met hun voormalige sociale omgeving. Zo is er soms sprake van parttime extremisme, waarbij naast activiteiten binnen een extremistische context een parallel leven wordt geleid, waar extremistische ideeën geen rol spelen. En er zijn voorbeelden van extremisten, waarvan een deel van de sociale omgeving het extremistische gedrag en gedachtegoed tolereerden.

In veel gevallen zullen extremisten die deze fase doormaken geen baat meer hebben bij activiteiten die radicalisering proberen te voorkomen of ongedaan te maken. In toenemende mate zullen zij zich alleen nog in het aandachtsgebied van politie en inlichtingendiensten bevinden. Maar op enig moment zal dit isolement een probleem op zichzelf worden. De meeste extremisten raken op enig moment namelijk teleurgesteld, gedemotiveerd of gedesillusioneerd. Zij verliezen het geloof in een ideologie, zijn het moeizame leven en de opoffering beu, vallen voor de verleidingen van een normaal huisje-boompje-beestje-leven, zijn teleurgesteld in de organisatie of zien gebrek aan (politiek) perspectief of zijn simpelweg bedonderd of verraden door hun kameraden.

Wanneer deze situatie zich voordoet blijkt regelmatig dat het gebrek aan sociaal kapitaal buiten de extremistische groep voorkomt dat extremisten een dergelijke groep durven te verlaten. Buiten de groep is er namelijk niet veel over: oude vrienden zijn er niet meer, maatschappelijke waardering is ver te zoeken, het kan lastig zijn om werk te vinden. Kortom, maatschappelijk isolement is een reële dreiging, want er is geen sociaal netwerk meer buiten de

extremistische organisatie om op terug te vallen. Men staat er veelal letterlijk helemaal alleen voor.

Ook deze fase is lastig te herkennen, omdat twijfelende extremisten geen ruimte hebben om die twijfel te delen. Dat zou immers in veel gevallen kunnen betekenen dat de positie binnen een extremistische groep bedreigd wordt. Wel kan er als buitenstaander voor gezorgd worden dat er hulp klaar staat, bijvoorbeeld in de vorm van advies en ondersteuning bij het verlaten van extremistische organisaties.⁸

8 — In Nederland wordt daar onder andere in voorzien door LSE, www.landelijksteunpuntextremisme.nl/

4

GROEPSRADICALISERING

Groepsgewijze radicalisering is een proces waarbij een groep personen, meestal vanuit een niet-radicaal burgerlijk protest, doorradicaliseert. In het Nederlandse rechts-extremistische landschap is dat een vorm van radicalisering die heel lang niet heeft bestaan, in tegenstelling tot bijvoorbeeld links-extremistische groepsradicalisering in de jaren zeventig en tachtig in de vorige eeuw. De afgelopen paar jaar is dat beeld enigszins gewijzigd en is er in enkele gevallen wel sprake geweest van extreemrechtse groepsradicalisering in Nederland.

Groepsradicalisering kent in tegenstelling tot individuele radicalisering eigenlijk maar twee fases. In de eerste fase is sprake van groepsgewijze deelname aan maatschappelijke protesten. In de tweede fase is er sprake van een centraal idee dat deelname aan protesten onvoldoende is en dat verdergaande stappen noodzakelijk zijn. Voorbeelden van extreemrechtse groepsradicalisering zijn zichtbaar geweest tijdens de protesten tegen de noodopvang van groepen vluchtelingen in de periode 2015-2016 en in enkele gevallen ook tijdens de huidige protesten tegen Coronamaatregelen.

Bij groepsradicalisering is dus geen sprake van veel verschillende fases, maar is daarentegen vaak wel sprake van een aantal goed zichtbare drijfveren: een apocalyptisch beeld, het idee van brede steun en een voorhoede-gedachte.

In haar dissertatie profileert Nikki Sterkenburg⁹ ‘politieke zoekers’. Het gaat daarbij om rechtsextremisten die via andere politieke activiteiten of lidmaatschap bij andere politieke organisaties zijn doorgeradicaliseerd naar een extreemrechtse groep, vanwege onvrede, gebrek aan perspectief of politieke antwoorden bij de eerdere groepen. Maar bij geen van de vier personen uit het onderzoek lijkt sprake van een vorm van groepsradicalisering. Bij twee van de vier lijkt bij nadere bestudering sprake van een zoektocht langs diverse extreemrechtse groepen, die bij de start een individueel radicaliseringsproces liet zien, zoals eerder beschreven. De twee anderen zijn op latere leeftijd geradicaliseerd, na ervaringen binnen de parlementaire politiek.

9 — N. Sterkenburg (2021) Van actie tot zelfverwezenlijking. Routes van toetreding tot radicaal- en extreemrechts. Leiden : Universiteit Leiden.

a. Apocalyptisch beeld

Bij protestgroepen die vatbaar blijken voor verdere radicalisering is tijd een belangrijke drijfveer. Er bestaat een sterk beeld van een groot probleem, dat individuele levens of de gehele samenleving onomkeerbaar zal veranderen in negatieve zin en die onomkeerbare verandering zal op korte termijn plaatsvinden. Voorbeelden van dergelijke beelden zijn de komst van grote groepen vluchtelingen in de woonomgeving, die een directe grote bedreiging vormen voor de inwoners, voor vrouwen en kinderen of voor het voortbestaan van het Nederlandse volk of het blanke ras. Een ander voorbeeld van een dergelijk probleem is bijvoorbeeld de aankomende totale controle van de bevolking door middel van doorgevoerde Coronamaatregelen of door middel van het inspuiten van microchips onder het mom van vaccinatie.

Deze 'grote gevaren', die op korte termijn zullen zorgen voor een 'grote bedreiging' of zelfs de 'ondergang' van een samenleving, een volk of een ras, zal ten koste van alles voorkomen moeten worden, zo is de angst.

b. Brede Steun

Bij de groepen die doorradicaliseren leeft naast dit apocalyptische beeld ook de overtuiging dat zij in hun denkbeelden en verdergaande acties steun zullen krijgen van grote groepen mensen, zo niet van het gehele volk of de hele natie, enkele vijanden uitgezonderd. Binnen het denk kader van de groep beschermen zij immers de belangen en de toekomst van de gehele bevolking door het geschetste grote gevaar af te wenden. Het is daarom ook niet verrassend dat groepsradicalisering vaak voorkomt op een golf van relatief nieuw en plotseling maatschappelijk protest, waarbij grote groepen mensen betrokken zijn met enig zichtbaar draagvlak in de samenleving.

c. Voorhoede

De groep die vatbaar is voor groepsradicalisering koestert de gedachte dat zij een voorhoedefunctie hebben. Door specifieke omstandigheden, zo redeneren zij, is het grootste deel van de deelnemers aan een protest niet in staat om een stap verder te doen. Zij zijn fysiek of sociaal niet in staat of hebben het lef niet. In een aantal gevallen is tijdens gewone protesten al zichtbaar dat bepaalde groepen een

fysieke voorhoede vormen en bijvoorbeeld gemakkelijker de confrontatie aangaan met tegenstanders, politie of autoriteiten, die in een later stadium kunnen doorradicaliseren. Andersom geldt dat overigens niet: niet alle activisten die bij demonstraties in de voorhoede staan, zullen ten alle tijde doorradicaliseren.

Op basis van deze drie drijfveren kan een groepsradicalisering plaatsvinden en kan een (onderdeel van een) protestgroep zich ontwikkelen tot een extremistische groep.

Een complicerend probleem is dat deze producten van groepsradicalisering vaak net zo nieuw zijn als de protestbeweging waar zij deel van uit maken. Door het gebrek aan 'actie-ervaring' is er geen of weinig bekendheid met de mogelijkheden en risico's van grensoverschrijdende acties. Waar bij bestaande extremistische beweging meestal een besef is dat bijvoorbeeld gewelddadige acties hard kunnen terugslaan op de eigen mensen of de eigen groep, is dit besef bij doorgeradicaliseerde groepen vaak niet aanwezig. Wanneer er vervolgens binnen zo'n groep plannen worden ontwikkeld om over te gaan tot gewelddadige of andere criminele acties is er vaak onvoldoende kennis om daar tegenin te gaan. Hierdoor ontwikkelen zich binnen dergelijke groepen vaker, sneller en eenvoudiger gewelddadige actiemethodes.

De mogelijkheid om extern in te grijpen bij groepsradicalisering zijn zeer beperkt. Anders dan bij individuele radicalisering is groepsradicalisering geen proces dat nauw samenhangt met sociaalpsychologische ontwikkelingsprocessen. Het is meer een proces dat plaatsvindt op basis van groepsdynamiek. Het is goed om te begrijpen dat deze vorm van radicalisering bestaat, maar is in de meeste gevallen een onderwerp dat vooral binnen het domein van politie en inlichtingendiensten ligt.

5

CONCLUSIE

Ten aanzien van individuele radicaliseringsprocessen zijn er twee conclusies te trekken.

In de meeste gevallen is het radicaliseringsproces een variant van doodnormale sociale leerprocessen van doodnormale mensen: een invulling van een zoektocht naar algemene levensvragen over identiteit, betekenisgeving en vriendschap. Daarom moet ook vastgesteld worden dat er van tevoren en in een prille fase van het radicaliseringsproces geen heldere determinanten of voorspellers van radicalisering waargenomen kunnen worden.

Wanneer het radicaliseringsproces eenmaal een vlucht heeft genomen en dus potentieel zichtbaarder wordt voor de omgeving, zal er tegelijkertijd ook sprake zijn van een toename in afstand en isolatie ('bridge burning') als onderdeel van het proces. Daardoor zal het voor buitenstaanders, zodra zij een radicaliseringsproces zouden kunnen gaan waarnemen, tegelijkertijd snel moeilijker worden om contact te krijgen of te houden met een persoon die een radicaliseringsproces doormaakt.

De moeilijke zichtbaarheid van de eerste belangrijke stappen van een radicaliseringsproces worden nog eens versterkt door radicalisering op het internet, waar zowel de radicaliseringsprocessen, maar ook de identiteiten van betrokkenen in veel gevallen verborgen kunnen blijven.

Naast individuele radicalisering kan er ook sprake zijn van een groepsgewijze radicalisering. Dat vindt doorgaans plaats in groepen die al politiek actief zijn. Deze groepen kunnen, gedreven door een idee dat er een stap extra moet worden gezet om een dreigende ramp te voorkomen, radicaliseren. In de meeste gevallen zijn dergelijke groepen niet of moeilijk te bereiken voor buitenstaanders.